

et-Tuhfetü'l-cesîme fî zikri Halîme

Muğlatay b. Kalîc [Moğultay b. Kılıç]¹ b. Kalîc, Ebû Abdullah Alâüddîn el-Bekcerî (ö. 762/1361)

(nşr. Muhammed b. Muhammed Alvân, Riyad: Dârü't-tevhîd li'n-neşr, 1437/2016, 150 sayfa)

Sahâbenin tespiti ve tanıtılması şeklinde kısaca tarif edilebilecek “ma’rifetü’s-sahâbe” konusu, hadis ve siyer ilimlerinin kesiştiği alanlardan biridir. Bu alanda Ebû Nu’aym el-İsfahânî’nin (ö. 430/1038) *Ma’rifetü’s-Sahâbe*’si başta olmak üzere pek çok kapsamlı eser kaleme alınmıştır. Tanıtacağımız eser ise, bu başlık altında değerlendirilebilecek ancak yalnız bir kişiyi ele alan bir risaledir. Yeni neşredilen bu risale, XIV. yüzyılda Kahire’de yaşamış, hadis, ensâb ve siyer alanlarında verdiği eserlerle temayüz etmiş, dönemin velûd âlimlerinden Moğultay b. Kılıç (ö. 762/1361) tarafından kaleme alınmıştır. Moğultay b. Kılıç’ın Halime’nin müslüman ve dolayısıyla sahâbi olduğunu ispat etmek amacıyla *et-Tuhfetü'l-cesîme fî zikri Halîme* adıyla bir risale kaleme aldığı, gerek kendi atıfları gerekse diğer âlimlerin bu esere kaynakları arasında yer vermelerinden hareketle anlaşılmalıysa da eserin günümüze ulaşmış ulaşmadığı bilinmemektedir. Dolayısıyla söz konusu ettiğimiz neşir, her şeyden önce bu belirsizliği ortadan kaldırmış olması ve risaleyi erişilebilir kılmaması açısından önemlidir. Risalenin kendisi ise Halime’nin müslüman olup olmadığıyla ilgili canlı bir tartışmanın neticesinde kaleme alınması ve bu tartışmanın izlerini yansıtması bakımından önemlidir.

Muhammed b. Muhammed Alvân tarafından yapılan neşirde iki nüsha esas alınmıştır. Bunlardan ilki, Câmî’atü Ümmü’l-Kurâ Kütüphanesi 8343 numarada kayıtlı olup Sıbt İbnü’l-Acemî’nin (ö. 841/1438) nüshasından, talebesi İbnü’ş-Şihne (ö. 890/1485) tarafından istinsah edilmiştir. İkinci nüsha ise Kudüs Hâlidîyye Kütüphanesi 1708 numarada kayıtlı olup 968/1560 yılında Zeynüddîn Abdurrahman el-Etfînî isimli, hakkında bilgi bulunmayan bir müstensih kaleminden çıkmıştır. İlk nüsha, Moğultay b. Kılıç’ın talebelerinin talebesi olan ve yazdığı *Nûru’n-nibrâs* isimli siyer şerhinde bu konuyu ve söz konusu risaleyi ayrıntılı olarak ele alan Sıbt İbnü’l-Acemî’nin nüshasından, talebesi tarafından istinsah edilmiştir. Sıbt İbnü’l-Acemî de kendi nüshasını, Moğultay b. Kılıç’a okunmuş bir nüshadan istinsah etmiştir. Bu sebeple söz konusu nüshada, eserin Moğultay b. Kılıç’a okunduğuna dair kıraat ve icazet kayıtları da istinsah edilerek nakledilmiştir (s. 55).

1 Müellifin isminin okunuşuyla ilgili farklı tercihler söz konusudur. Biz *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*’nde tercih edilen “Moğultay b. Kılıç” şeklini kullanmaktayız. Bk. M. Yaşar Kandemir, “Moğultay b. Kılıç”, *DİA*, XXX, 229-231.

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) anne-babasının dinî duruma dair tartışmalar üzerine çeşitli risaleler (Ebeveyn-i Resûl) kaleme alındığı bilinmektedir. Ancak sütanesi Halime'nin sahâbîliği konusuna hasredilmiş *et-Tuhfetü'l-cesime* dışında bilindiği kadarıyla başka bir eser yoktur (s. 33). Moğultay b. Kılıç'ın ifadesiyle bu eser, çevresindekilerin isteği üzerine bu konuda bir süredir devam eden, Halime es-Sa'diyye'nin durumuna dair "sahâbî midir yoksa küfür üzere mi ölmüştür" şeklindeki tartışmaya delilleriyle cevap vermek üzere kaleme alınmıştır (s. 69). Tartışmanın diğer tarafında Halime'nin müslüman ve dolayısıyla sahâbî olmadığını ileri süren Abdülmü'min ed-Dimyâti (ö. 705/1306), Ebû Hayyân el-Endelüsi (ö. 745/1344) ve Zehebî (ö. 748/1348) yer almaktadır. Bu isimlerden ilk ikisi Moğultay b. Kılıç'ın hocaları, diğeri ise rekabet ettiği akranı olması hasebiyle söz konusu ilmi tartışma dikkat çekmektedir. Siyer eserlerinde bu konuyu ele alan Sıbt İbnü'l-Acemî, Muhammed b. Yûsuf eş-Şâmî (ö. 942/1536), Ebü'l-Ferec Nûruddîn el-Halebî (v. 1044/1635) ve Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî (ö. 1122/17110) gibi âlimler de Moğultay b. Kılıç'ın düşüncesini paylaşmış ve bu konudaki başvuru kaynağı olarak *et-Tuhfetü'l-cesime*'ye atıf yapmışlardır (s. 39-47).

Otuz bir kaynaktan istifade edilerek telif edilen bu risale (s. 34-38), "muhayyel diyalog" ya da "cedel" diyebileceğimiz "فان قيل قلنا/şöyle derlerse böyle deriz" şeklindeki üslupla kaleme alınmıştır. Tercih edilen bu telif tarzı, konunun canlılığı ve tartışmanın sürdüğüne dair bir işaret olarak değerlendirilebilir. Moğultay b. Kılıç, öncelikle ilgili hadisleri nakledip tahrîc ederek değerlendirmeler yapmıştır (s. 70-84). Daha sonra Halime'nin müslüman ve sahâbeden olduğunu akli olarak kanıtlamaya gayret etmiştir (s. 95-96). Son olarak da "nakledilen haberler arasında geldi" diyerek belirsiz bir isnadla aktardığı rivayetlerle Halime'nin gördüğü rüyalar, işittiği gapten sesler gibi konulardaki haberlere yer vermiştir (s. 96-99). "Yazdığımдан daha çok haberi, yazmadan bıraktım. Muhtasar telif etmeye ve meşhur haberleri vermeye gayret ettim" diyerek dua ile eseri bitirmiştir (s. 102).

Sonuç olarak Moğultay b. Kılıç'ın bu risalesi, Halime'nin müslüman oluşu konusunu ele alan müstakil tek eser olmasının yanı sıra Moğultay b. Kılıç'ın hocalarının da taraf olduğu canlı bir tartışmanın neticesinde yazılmış ve sonrasındaki siyer müelliflerinin başvuru kaynağı hâline gelmiş olması açısından önem arz etmektedir. Neşredenin, gerek eserin müellifine aidiyeti konusundaki gerekse diğer âlimlerin bu esere yaptığı atıfları tespit ederek eserin literatürdeki etkisini ortaya koymak hususundaki çabaları neşre değer katan hususlardandır. Aynı şekilde nâşir tarafından Moğultay b. Kılıç'ın risalesinin sonuna, konuyla doğrudan irtibatlı olan, Ebü'l-Hasen Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Sahr el-Basrî'ye (ö. 443/1051) ait *Cüz'ün fîhi hadîsü Halime es-Sa'diyye* başlıklı bir cüzün eklenmesi (s. 120-127) ve metinde geçen hadisler, özel isimler, kitaplar

ve şiirlere dair fihristler düzenlenmiş olması da okuyucunun eserden istifadesini artırmaktadır.

Yazma kütüphanelerimizde muhafaza edilen ancak küçük hacimleri yanında mecmualar içerisinde kaldığı için pek dikkate alınmayan ya da neşre konu edilecek evsafa görülmeyen benzer risalelerin tespiti ve yayınlanması, *et-Tuhfetü'l-cesîme fî zikri Halîme* risalesinde olduğu gibi İslâm ilim geleneğinin çeşitli tartışma alanlarına nüfuz etmek ve bu ilmî tartışmaların taraflarını belirlemek açısından vazgeçilmez kaynaklardır. Bu nedenle benzer neşirlerin çoğalmasını temenni ediyoruz.

Güllü Yıldız

(Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı)